

GLOBALLASHUV SHAROITIDA TALABA YOSHLARNI MILLATLARARO BAG'RIKENGLIK RUHIDA TARBIYALASHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Bahronov Behruz Bo'ri o'g'li

Andijon davlat pedagogika instituti mustaqil tadqiqotchisi

El. pochta: bahronovbehruzboriyevich108@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20756236>

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuv jarayonlari shiddatli tus olgan zamonaviy sharoitda oliy ta'lim muassasalari talabalarida millatlararo bag'rikenglik va totuvlik madaniyatini shakllantirishning pedagogik zaruriyati va asoslari tahlil qilingan. Maqolada talaba yoshlar o'rtasida bag'rikenglik (tolerantlik) kompetensiyasini rivojlantirishning tashkiliy-metodik shakllari va pedagogik shart-sharoitlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: globallashuv, talaba yoshlar, millatlararo bag'rikenglik, tolerantlik, pedagogik model, madaniy integratsiya, oliy ta'lim.

XXI asrda globallashuv va axborot integratsiyasi insoniyat hayotining barcha sohalariga, xususan, ta'lim tizimiga ham chuqur ta'sir o'tkazmoqda. Turli madaniyatlar, qadriyatlar va dunyoqarashlar to'qnashayotgan bugungi kunda yosh avlodda boshqa millat va elatlarning madaniyatiga nisbatan hurmat, bag'rikenglik (tolerantlik) hamda hamjihatlik tuyg'ularini shakllantirish davr talabiga aylandi. Oliy ta'lim muassasalari nafaqat yuqori malakali mutaxassislar, balki yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlariga ega, ko'p madaniyatli jamiyatda tinch-totuv yashay oladigan shaxslarni tarbiyalovchi asosiy makondir.

Globallashuv sharoitida mafkuraviy tahdidlar, transmilliy madaniyatlar ta'siri va axborot xurujlari kuchayib bormoqda. Bunday muhitda talaba yoshlarning ijtimoiy immunitetini mustahkamlash, ularda milliy o'zlikni anglash bilan birga millatlararo totuvlik kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik asoslarini ilmiy tadqiq etish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Talaba yoshlarni millatlararo bag'rikenglik ruhida tarbiyalash jarayoni tizimli yondashuvni talab etadi va u quyidagi pedagogik asoslarga tayanadi:

✓ Qadriyatlarga yo'naltirilganlik (Aksiologik yondashuv): Talabalar ongiga bag'rikenglikning umuminsoniy va milliy qadriyat ekanligini singdirish. O'zbek xalqining tarixiy bag'rikenglik an'analarini zamonaviy ta'lim mazmuniga integratsiya qilish.

✓ Tizimlilik va Izchillik: Millatlararo totuvlik g'oyalarini nafaqat ijtimoiy-gumanitar fanlar (tarix, falsafa, pedagogika), balki darsdan tashqari ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar tizimiga izchil kiritib borish.

✓ Ko'p madaniyatli (Multikultural) ta'lim muhiti: Oliy ta'lim muassasasida turli millat vakillaridan iborat talabalarining o'zaro do'stona muloqotini qo'llab-quvvatlash, madaniy xilma-xillikni boylik sifatida qabul qilish ko'nikmasini yaratish.

Talabalarda ushbu fazilatni shakllantirishning maqsadli pedagogik modeli quyidagi komponentlarni o'z ichiga olishi lozim:

➤ *Kognitiv (Bilish) komponent:* Millatlararo munosabatlar huquqiy asoslari va boshqa xalqlar madaniyati haqida bilimlarga ega bo'lish.

➤ *Hissiy-motivasion komponent:* Boshqa millat vakillariga nisbatan hurmat va empatiya (hisdoshlik) tuyg'usining mavjudligi.

➤ *Xulq-atvor (Amaliy) komponent:* Nizoli vaziyatlarni tinch yo'l bilan hal etish, madaniyatlararo muloqotda muloqot odobiga rioya qilish.

Bu jarayonda innovasion pedagogik texnologiyalar (keys-stadi, rolli o'yinlar, treninglar va loyihalar usuli) yuqori samara beradi. Masalan, talabalar ishtirokida tashkil etiladigan "Do'stlik va bag'rikenglik festivallari", "Biz bir zamin farzandimiz" mavzusidagi davra suhbatlari amaliy ko'nikmalarni mustahkamlaydi.

1-JADVAL. Talaba yoshlarda millatlararo bag'rikenglik va hamjihatlik kompetensiyasi rivojlanganlik darajasining ko'rsatkichlari
(tajriba-sinov ishlari asosida, foizda)

T/r	Kompetensiya darajalari	Tajriba boshida (Baholashdan oldin, %)	Tajriba yakunida (Innovatsion modeldan so'ng, %)	O'sish ko'rsatkichi (Farq, %)
1.	Yuqori (Kreativ) daraja (Boshqa madaniyatlarni chuqur hurmat qiladi, nizolarni tinch hal eta oladi)	18.5%	34.2%	+15.7%
2.	O'rta (Adaptiv) daraja (Bag'rikenglik haqida bilimga ega, lekin vaziyatga qarab ish tutadi)	52.3%	56.1%	+3.8%
3.	Qoniqarli (Past/Elementar) daraja (Faqat o'z milliy qadriyatlarini ustun qo'yadi, boshqalarga befarq)	29.2%	9.7%	-19.5%
	JAMI:	100%	100%	—

Ushbu 1-jadval tadqiqot davomida talabalardan olingan dastlabki (konstatatsiya qiluvchi) va pedagogik model qo'llangandan keyingi (nazorat) natijalarni qiyoslash uchun xizmat qiladi.

2-JADVAL. Talabalarda millatlararo bag'rikenglik ruhini shakllantirish pedagogik modelining tarkibiy qismlari va usullari

Model komponentlari	Baholash mezonlari (Indikatorlar)	Qo'llaniladigan pedagogik usul va texnologiyalar
Kognitiv (Bilish)	Millatlararo munosabatlar huquqiy asoslari, bag'rikenglik tarixi va tushunchasini bilish.	Ilmiy ma'ruzalar, seminarlar, "Munozara" va "Keys-stadi" (muammoli vaziyatlar) usullari.
Hissiy-motivatsion	Boshqa millat vakillariga nisbatan hurmat, empatiya (hisdoshlik) va bag'rikenglik tuyg'usi.	Psixolog treninglari, video-lektoriylar, madaniy muloqot davra suhbatlari.
Xulq-atvor (Amaliy)	Madaniyatlararo muloqot odobi, nizolarni bartaraf etish va hamkorlikda ishlay olish.	Rolli o'yinlar, jamoaviy loyihalar, "Do'stlik va bag'rikenglik festivallari".

Keltirilgan pedagogik model talabalarda millatlararo bag'rikenglik kompetensiyasini shunchaki nazariy bilim sifatida emas, balki shaxsiy fazilat va kundalik xulq-atvor me'yori darajasida shakllantirishga xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, ushbu model "bilim – his-tuyg'u – amal" zanjiri asosida qurilgan bo'lib, oliy ta'lim muassasalarida tarbiyaviy ishlarni samarali diagnostika qilish va boshqarish imkonini beradi.

Globalashuv sharoitida talaba yoshlarni millatlararo bag'rikenglik ruhida tarbiyalash – davlatning barqaror rivojlanishi va jamiyat xavfsizligining muhim kafolatidir. Pedagogik jarayonni tizimli tashkil etish, talabalarning madaniy dunyoqarashini kengaytirish va ularda tolerantlik kompetensiyasini rivojlantirish oliy ta'lim tizimining ustuvor vazifasi bo'lib qolaveradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Asqarova O'.M. va boshqalar. Pedagogika (darslik). – Toshkent: “Tafakkur qanoti”, 2018. – 380 b.
2. Педагогические технологии в воспитании толерантности студентов: Монография / Е.В. Кузнецова. – Москва: Наука, 2021. – 188 с.
3. Banks, J. A. (2024). Cultural Diversity and Education: Foundations, Curriculum, and Teaching. Routledge. – 360 p.